

L'EDUCACIÓ I LA LLUITA PER LA TERRA EN EL MOVIMENT DELS "SEM TERRA" DEL BRASIL

Rosa Cañadell

Professora. Portaveu
d'USTEC-STEs.
Membre del Comitè de
Suport a l'MST a Barcelona

El Brasil té 600 milions d'hectàrees de terres cultivables; però amb prou feines el 2% dels propietaris controlen el 48% de la terra. Hi ha latifundis més extensos que Holanda o Bèlgica. 53 milions de brasilers viuen sota el llindar de la pobresa amb una renda mensual inferior a 60 dòlars, i 22 milions estan sota el llindar de la indigència amb una renda diària inferior a un dòlar. Els sense terra s'estimen en uns 15 milions. Són els exclosos del camp els últims 30 anys a causa de l'extensió dels latifundis, la construcció de rescloses i l'expansió de l'agronogoci dirigit a l'exportació i dominat pel gran capital internacional, que necessita grans extensions i inversions per a produir a gran escala.

En aquest context, l'any 1985 va néixer el Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra (MST), que fins avui no ha deixat de créixer ni ha abdicat dels seus principis i s'ha convertit en un referent i un signe d'esperança, tant al Brasil com a tot l'Amèrica Llatina. Sota el lema "Ocupar, resistir i produir",

Per a l'MST l'educació és fonamental. La seva preocupació per l'escola està present des de l'inici del moviment. La lluita per l'escola és la fase següent a la lluita per la terra.

L'MST organitza els camperols que no tenen terra per ocupar zones improductives. Poden arribar a agrupar-se des de 300 famílies fins a 3.000, normalment persones que viuen als barris pobres de les grans ciutats després d'haver estat expulsades del camp. Sortir de la pobresa i tornar a viure del treball al camp és el que empeny aquestes famílies a agrupar-se entorn de l'MST i començar el procés d'ocupació i resistència.

Una vegada decidida la zona, el dia i l'hora, prenen possessió col·lectiva de la terra. El pas següent és defensar-la. De vegades apareixen els pistolers, d'altres, l'exèrcit. Els camperols no tenen armes i la seva defensa és la no-violència i l'abandó temporal de la terra en el cas d'expulsió, normalment violenta, per tornar-la a ocupar posteriorment.

Les famílies muntten els camps i comencen un procés a fi de legalitzar l'ocupació. La Constitució brasilera reconeix el dret que les terres improductives siguin "susceptibles de reforma agrària". En aquest marc, l'ocupació és una forma de lluita i de pressió per obligar el govern a posar en pràctica el manament constitucional de realitzar la reforma agrària i fer que les terres compleixin la seva funció social.

Aquest procés de legalització, a partir d'un gran equip d'advocats del mateix moviment, pot durar mesos i de vegades fins i tot anys. En el 80 % de casos s'aconsegueix, però hi ha camps que fa deu anys que esperen que acabi el procés. Durant tot el temps que dura l'ocupació es combinen les accions legals, la negociació i la mobilització: marxes, ocupacions d'edificis públics, etc.

Finalment, una vegada aconseguida la legalització de l'ocupació, la terra passa a ser propietat de l'Estat, que la dona en usufruct a les famílies que la van ocupar. Així comença l'assentament, la construcció de les cases i la producció. Les persones que han ocupat la terra planifiquen totes les qüestions que s'hi relacionen, com repartir-la, com treballar-la, on construir els habitatges, l'escola, etc. És un procés democràtic, assembleari i participatiu. La línia política de l'MST és impulsar i desenvolupar la producció de forma col·lectiva, però les decisions corresponen als assentats i assentades.

Una vegada aconseguit aquest objectiu, l'MST continua buscant noves terres per assentar nous camperols i camperoles. Una part de la producció dels ja assentats serveix de suport per a les noves ocupacions i l'experiència d'uns ajuda l'organització dels altres, en un gran cercle de solidaritat que en permet l'expansió.

Des que va començar, l'MST no han parat d'ocupar terres, d'organitzar la producció, de construir escoles i de formar nous militants. Ara mateix, uns dos milions de persones viuen i treballen a les terres ocupades i/o legalitzades. Hi ha centenars d'associacions campero-

les i cooperatives de producció. Com han aconseguit tant amb tan poc? Doncs, tres són els punts bàsics de l'èxit de l'MST: la lluita constant, l'organització com a construcció de nous valors i l'educació com a garantia de continuïtat.

L'EDUCACIÓ COM A LLAVOR DE FUTUR

Per a l'MST l'educació és fonamental. La seva preocupació per l'escola està present des de l'inici del moviment. La lluita per l'escola és la fase següent a la lluita per la terra. Es tracta de garantir l'accés a l'educació pública (infantil, primària i secundària), l'alfabetització de joves i adults, i la formació tècnica i política dels seus joves, a través de la construcció sistemàtica d'escoles als acampaments i assentaments.

Educar, per a l'MST, significa bàsicament "formar per transformar la societat". Es tracta d'una educació que no amaga el seu compromís social i l'escola és concebuda com un espai on els nens i nenes i els adolescents es formen com a éssers humans integralment. L'organització col·lectiva es concep com un pilar fonamental de l'escola, i el treball com a base de tot el procés educatiu. L'autoorganització dels educadors i dels alumnes, com també la implicació de tota la comunitat, és també present en l'educació: des de l'autoconstrucció de l'escola, passant per la lluita pel seu reconeixement com a centre públic i gratuït, fins a la participació de les famílies en la marxa de l'escola.

Amb aquest objectiu, la primera construcció col·lectiva en un acampament és l'escola. Després es busca de seguida els joves que tenen més formació perquè iniciïn l'educació dels més petits. El pas següent és la lluita per l'escola pública, tot exigint a l'Administració (local o estatal, segons que es tracti de primària o secundària) la construcció de l'escola pública i l'adjudicació dels i les mestres. Per a l'MST, la formació dels seus propis ensenyants és també una qüestió clau, i això per dues raons. La primera és per assegurar la continuïtat de l'escola, ja que l'assentament i l'acampament estan en zones apartades i els mestres que no formen part del Moviment abandonen moltes vegades l'escola o no volen anar-hi a treballar. I la segona perquè així poden aplicar la seva concepció de l'educació lligada a la història de l'assentament, a la lluita per la terra i al treball al camp. Quan han aconseguit l'escola pública en l'acampament o l'assentament, la formació és "oficial" i els/les mestres pagats per la municipalitat o l'Estat. En la gran majoria d'aquestes escoles aconsegueixen que joves del mateix assentament, que ja han estat formats, puguin ocupar aquestes places.

Tot això implica que també han d'impartir els continguts oficials; però

no es queden aquí, sinó que apliquen els seus propis principis educatius: una metodologia "emancipadora", inspirada en Paulo Freire i una educació teoricopràctica lligada a la terra, amb horts escolars, que ensenya a tenir cura dels arbres i les flors, etc. Així amplien els continguts oficials amb continguts propis i elaboren material didàctic alternatiu. La "Mística" (cants, himnes, consignes, representacions simbòliques, etc.) està també sempre present a les escoles, com també l'educació artística i cultural: música, dansa, teatre, etc. Aquestes escoles, situades als assentaments, tot sovint estan obertes a la resta de nois i noies dels llogarets propers, amb la qual cosa presten també un servei a la comunitat local.

D'altra banda, l'MST, en conveni amb diverses universitats, organitza cursos tècnics i pedagògics per als seus joves. Aquests cursos funcionen sempre a temps parcial i combinen la teoria amb la pràctica. Són dos mesos de formació al centre educatiu i tres mesos de treball a l'assentament, i així successivament durant 3 anys, al final dels quals tenen una formació i un títol universitari que els permet treballar als assentaments com a professors de les escoles públiques o com a tècnics en agroecologia i cooperativisme.

La concepció de l'escola en l'MST abasta un gran nombre d'aspectes com la planificació, l'avaluació, la formació dels professors, els materials didàctics, la relació professor/alumne, el treball pedagògic, etc. És a dir, l'escola és repensada de forma integral i assumeix una sèrie d'objectius com a eina d'emancipació social per acabar amb l'analfabetisme i com a via d'accés a la cultura per a tothom; però també com a formació intel·lectual i tècnica dels joves per tal que puguin quedar-se treballant i vivint als assentaments. I com a transmissora de valors: amor a la terra, treball col·lectiu, solidaritat, disciplina, creativitat; com a forma de millorar la vida dels assentaments i de l'entorn local: producció, cooperativisme, agroecologia; com a forma d'estimular el compromís: lluita per la terra, la recu-

peració de la història pròpia (de l'ocupació, de l'acampament) i col·lectiva (les lluites socials i camperoles, les revolucions a l'Amèrica Llatina, etc.); i finalment com a manera de formar els futurs quadres i dirigents a partir de la formació política. L'educació forma part d'un procés de retroalimentació del mateix MST i esdevé una eina de transformació social.

Al llarg del seu quart de segle d'existència, l'MST ha construït una àmplia xarxa d'escoles, la majoria públiques, que es localitzen en les seves àrees d'influència. Segons dades del sector d'educació, l'abril del 2010, hi havia als seus assentaments i acampaments prop de dues mil escoles, bàsicament d'educació infantil i primària completa, i algunes amb secundària. Ara mateix, hi ha unes 300.000 persones estudiant en escoles públiques, des d'infantil fins a la universitat, passant per l'educació de joves i adults. A les escoles dels assentaments i acampaments, hi treballen 10.000 professors, a més de 5.000 treballadors més en educació, normalment joves que exerceixen d'educadors sense títol, però que ja s'estan formant en els cursos pedagògics del mateix MST, i per la seva Escola Nacional Florestan Fernandes hi han passat 16.000 joves per formar-s'hi políticament i tècnicament.

Tot això els ha permès posar fi a l'analfabetisme, tenir escoles en tots els acampaments i assentaments, tenir mestres joves, motivats i implicats en aquesta educació com a projecte global, més enllà de la simple instrucció, i tenir molts joves amb títol i formació, i un alumnat participatiu i engrescat, amb pocs problemes d'indisciplina i un gran sentit de la responsabilitat.

I alhora, han aconseguit també joves i adults amb una gran preparació ideològica i política, poca deserció dels joves en l'MST i un major arrelament en els assentaments, la qual cosa ha fet possible un augment de la qualitat en la producció i en l'autoorganització dels assentaments. Tot plegat els permet continuar avançant en la lluita per la terra i la transformació social i al mateix temps augmentar les oportunitats vitals, personals i professionals dels camperols sense terra.

De la seva organització, de la seva lluita, de la seva obstinació per una educació emancipadora, en podem aprendre molt com a educadors i com a activistes de moviments socials. La història no està escrita però hi ha camins traçats i val la pena explorar-los.

